

УДК 339.92:336.71(477)

Сищук А.А.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин
та управління проектами
Східноєвропейського національного університету
імені Лесі Українки

ВПЛИВ ПРОГРАМ МВФ НА РЕГУЛЯТОРНІ МОЖЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ У ТРАНСФОРМАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЕКОНОМІКИ

INFLUENCE OF IMF PROGRAMS ON REGULATION POSSIBILITIES OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINIAN IN THE TRANSFORMATION OF THE NATIONAL ECONOMY

АНОТАЦІЯ

В умовах економічної глобалізації взаємодія з міжнародними фінансовими організаціями є об'єктивною закономірністю і потребує спільної розробки Національним банком України (НБУ) та Урядом України комплексу заходів для приведення у відповідність до їх вимог інструментів економічного регулювання і практики банківської діяльності. Досліджуються взаємозв'язки банківської системи України та кредитних програм Міжнародного валютного фонду (МВФ) як чинника макроекономічної стабілізації національної економіки. НБУ водночас виступає посередником у відносинах між бізнесом, банківською системою і МВФ, забезпечуючи необхідні умови для їх функціонування. Від змісту умов, на яких отримуються кредити, залежить ефективність заходів у сфері грошово-кредитного регулювання, експортно-імпортних операцій і перспективи реалізації пріоритетів економічної політики України.

Ключові слова: НБУ, банківська система, банківська діяльність, МВФ.

АННОТАЦИЯ

В условиях экономической глобализации взаимодействие с международными финансовыми организациями является объективной закономерностью и требует совместной разработки Национальным банком Украины (НБУ) и Правительством Украины комплекса мер для приведения инструментов экономического регулирования и практики банковской деятельности в соответствие требованиям МВФ. Исследуются взаимосвязи банковской системы Украины и кредитных программ Международного валютного фонда (МВФ) как фактора макроэкономической стабилизации национальной экономики. НБУ в то же время выступает посредником в отношениях между бизнесом, банковской системой и МВФ, обеспечивая необходимые условия для их функционирования. От содержания условий кредитования зависит эффективность мер в сфере денежно-кредитного регулирования, экспортно-импортных операций и перспективы реализации приоритетов экономической политики Украины.

Ключевые слова: НБУ, банковская система, банковская деятельность, МВФ.

ANNOTATION

In the context of economic globalization, interaction with international financial institutions is an objective law and requires the joint development of the National Bank of Ukraine (NBU) and the Government of Ukraine set of measures to bring the tools of economic regulation and practice of banking activities in accordance IMF requirements. The relationships of the banking system of Ukraine and the credit programs of the International Monetary Fund (IMF) as a factor macroeconomic stabilization of the national economy are studied. NBU, at the same time, acts as an intermediary in relations between the national business, the banking system and the IMF to provide the necessary conditions for their functioning. The effectiveness of measures in the field

of monetary policy, export-import operations and prospects for implementation of the priorities of the economic policy of Ukraine are depended on the content of credit conditions.

Keywords: NBU, banking system, banking, IMF.

Постановка проблеми. Кризова ситуація в економіці України актуалізує необхідність орієнтації діяльності національної банківської системи на сприяння вітчизняному бізнесу. Для цього необхідно проаналізувати вплив кредитної підтримки МВФ та зумовлених її наданням змін в економічному середовищі України, наслідки цих змін для визначених Угодою про асоціацію України з ЄС трансформаційних процесів у національній економіці, що пов'язане, своєю чергою, з умовами імплементації acquis ЄС у банківську систему України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зміст та особливості взаємодії банківської системи України з міжнародними економічними організаціями глобального характеру досліджувалися такими українськими вченими, як А. Гальчинський, С. Кораблін, І. Лютий, В. Міщенко, Є. Мних, С. Яременко та ін., які розглядали їх, базуючись на досвіді країн із розвинутою ринковою економікою. Однак важливо звернути увагу на вплив нового банківського середовища, що формується, на умови подолання кризових процесів у національній економіці та її грошово-кредитній сфері, що виявилися після зміни політичної влади України на початку 2014 р.

Мета статті полягає у дослідженні процесу становлення, розвитку і суперечностей співпраці національної банківської системи та МВФ як чинника макроекономічної стабілізації та трансформації економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вирішення завдань початкового етапу економічної трансформації і стратегія подальшої участі України в глобальних економічних процесах були визначені в Концепції економічного і соціального розвитку України на 2002–2011 рр., розвинуті в положеннях Угоди про асоціацію України та ЄС 2014 р. і передбачали погли-

блення внутрішніх реформ із використанням зовнішніх джерел залучення фінансових ресурсів. Поширена практика їх мобілізації через мережу міжнародних фінансових інститутів актуалізує необхідність співпраці України з Міжнародним валютним фондом (МВФ).

Відомо, що завдання МВФ визначені у статті І Статуту цієї організації:

1. Підтримувати міжнародне співробітництво у валютній сфері за допомогою постійно діючої інституції, що забезпечить механізм для консультацій та співробітництва з міжнародних валютних проблем.

2. Сприяти розширенню та збалансованому зростанню міжнародної торгівлі; забезпечити і підтримувати високий рівень зайнятості та реального доходу; сприяти розвитку виробничих ресурсів усіх членів Фонду, що є першочерговими завданнями економічної політики.

3. Сприяти стабільності валюти, підтримувати впорядковані валютні домовленості між окремими членами Фонду, уникати конкурентного знецінення валюти.

4. Допомогати встановленню багатосторонньої системи платежів між членами Фонду та в ліквідації обмежень на іноземну валюту, які гальмують зростання світової торгівлі.

5. Забезпечувати учасників коштами Фонду під відповідні гарантії, тим самим надаючи їм можливість коригувати невідповідності їхніх платіжних балансів, не вдаючись до деструктивних заходів щодо національних чи міжнародних платіжних балансів членів Фонду [5].

Процеси розвитку міжнародного поділу праці, глобалізації світового господарства призвели до суттєвих змін у системі цілей та функцій МВФ. Так, перехід більшості країн до системи плаваючих валютних курсів виключає регулюючий вплив Фонду на дану сферу міжнародних валютних відносин. Зі 147 країн світу, які визнали свої зобов'язання за ст. VII його Статуту (ст. VII передбачає відміну валютних обмежень у міжнародних поточних операціях), більша частина зробила це у 1995–1999 рр., що означало нівелювання основної «системної функції» МВФ – ліквідацію обмежень у міжнародних поточних трансакціях, перехід більшості країн-членів у цій сфері до вільної конвертованості національних валют. Досягнення Фондом даної мети поставило нове завдання – регулювання валютних обмежень у сфері міжнародного руху капіталу, що призвело до появи такої функції Фонду, як гарантування платоспроможності країн – одержувачів позики в цілому. Поява нової функції МВФ зумовила внесення відповідних змін до його Статуту, а також координації цієї діяльності з іншими міжнародними організаціями (зокрема, ОЕСР та СОТ).

Новою важливою функцією Фонду в сучасних умовах є поступовий перехід від надання фінансової допомоги з метою ліквідації тимчасових дефіцитів платіжних балансів до використання

фінансових інструментів для структурної перебудови національних економік. Значне місце в його діяльності вже займає фінансування економічних програм окремих країн. Здійснюючи фінансову допомогу, МВФ установлює відповідні кількісні та якісні показники, досягнення яких повинні забезпечити уряди. Ці показники встановлюються для політики валютного курсу, внутрішнього кредиту, відсоткових ставок, бюджетного дефіциту, політики цін, лібералізації торгівлі, приватизації, податкової політики, урядових витрат, реформування фінансового сектора. Так, якщо в 1968–1977 рр. угоди стэнд-бай у середньому включали до шести критеріїв виконання, то вже в 1984–1987 рр. їх кількість досягла дев'яти та більше. У 90-ті роки ці критерії поширювались на соціальну сферу, а також на сферу управління економікою в країнах – одержувачах позики. В останній сфері вимоги Фонду стосувалися скасування «небажаних преференцій громадянам та організаціям», підзвітності державного сектору, прозорості фінансових операцій уряду і центрального банку.

Принципово нова функція МВФ виникла в 90-ті роки ХХ ст. – врегулювання національних та регіональних криз фінансових систем, нейтралізація їх поширення. Зокрема, вона виявилась у процесах урегулювання фінансових криз у Мексиці (1994–1995 рр.), Бразилії (1998–1999 рр.), Росії (1998 р.), азіатської фінансової кризи (1997–1998 рр.). Фактично Фонд виконував функцію регулятора світової фінансової системи в цілому. Складовими частинами стратегії МВФ щодо врегулювання регіональних фінансових криз у цей період стали посилення нагляду за валютно-фінансовою ситуацією в окремих країнах аж до контролю над нею, мобілізація значних та достатніх за обсягом фінансових ресурсів для вирівнювання диспропорцій, надання ефективної допомоги біднішим країнам із метою попередження фінансової кризи.

Нарешті, з 90-х років минулого та на початку ХХІ ст. МВФ відіграє важливу роль у ринковій трансформації країн із перехідною економікою. Надання їм фінансової допомоги передбачає виконання урядами певних зобов'язань щодо створення та розвитку ринкових відносин, інтеграції національних господарств у світову економіку [7, с. 35–36].

Хоча МВФ став важливим фактором трансформації перехідних економік, однак його стратегія щодо напрямів та засобів економічних реформ у постсоціалістичних країнах у низці випадків визнається помилковою. По-перше, допомога з боку МВФ обумовлювалась виконанням жорстких вимог у контексті «Вашингтонського консенсусу» і не враховувала специфіки країн із перехідною економікою. По-друге, політика МВФ будувалась з урахуванням особливостей країн із перехідною економікою як недиференційованого цілого, що є специфічним

об'єктом фінансування з боку міжнародних фінансових організацій. Під час розробки стабілізаційних програм за участю експертів МВФ у таких країнах до уваги брались лише їх узагальнені риси, властиві усім без винятку перехідним економікам, та недооцінювались специфічні особливості окремих країн.

По-третє, висуваючи вимоги до постсоціалістичних країн і надаючи допомогу у розробці комплексу заходів економічної політики, першочергових для виконання, МВФ виходив передусім із національних інтересів своїх провідних учасників – промислово розвинутих країн, які часто не лише не співпадали із національними інтересами постсоціалістичних країн, але й суперечили їм [1].

Саме ці засади формування політики МВФ щодо країн із перехідною економікою потребують перегляду. Політику Фонду надалі слід будувати диференційовано, з урахуванням специфіки кожної окремої країни, а не лише з позицій розгляду трансформаційних економік як гомогенного цілого. Засобом реалізації нового підходу може стати залучення до роботи над конкретними програмами експертів із перехідних економік, які досконало володіють ситуацією у своїй країні на відміну від спеціалістів МВФ.

Однак лише індивідуальний підхід неспроможний буде вирішити назрілі проблеми співпраці з Фондом, якщо він і надалі залишатиметься механізмом проведення інтересів промислово розвинутих країн. Таку ситуацію слід змінювати разом із системою заходів із реформування управління міжнародними фінансовими організаціями та механізму їх взаємодії з окремими країнами-учасницями.

На думку низки експертів, подальша можлива участь МВФ у регулюванні глобальної фінансової системи, у тому числі її сегмента, представленого транзитивними економіками, може полягати у такому:

- Фонд має надавати кредити на преференційних умовах країнам, які зробили реальні кроки для зменшення своєї вразливості до криз, і давати оцінку цим крокам;

- МВФ не повинен підтримувати фіксовані обмінні курси в «нових» економіках і виділяти кошти на їх підтримку;

- для зменшення морального ризику на випадок кризи МВФ не повинен надавати у кризовій ситуації додаткове фінансування. Спеціальні кредитні лінії варто відкривати лише в тому разі, якщо причиною кризи є зовнішні стосовно певної країни фактори;

- МВФ потрібно спрямувати зусилля на фіскальну, монетарну політику і нагляд за фінансовим сектором, утримуючись від рекомендацій щодо структурних реформ та ін. Як зазначалося дослідниками сучасних глобальних фінансових явищ, необхідна новітня логістика функціональної діяльності всіх складників даного процесу з урахуванням не лише пози-

тивних, а переважно очікуваних негативних сторін фінансової глобалізації [2, с. 247].

Нині фінансова допомога Україні з боку МВФ надається у трьох основних формах:

- за програмою системної трансформаційної позики (STF) для підтримки платіжного балансу;

- за програмою Stand by для підтримки курсу національної валюти і фінансування дефіциту платіжного балансу;

- за програмою розширеного фінансування (EFF) для сприяння економічній стабілізації.

У 1998–2002 рр. Україна співпрацювала з Фондом у рамках Програми розширеного фінансування (EFF-Extended Fund Facility), яка передбачала надання кредиту обсягом 2,6 млрд. дол. США. У рамках Програми EFF Україна отримала 1.193,0 млн. СПЗ (1.591,0 млн. дол. США.), які були спрямовані на поповнення валютних резервів Національного банку України.

Протягом 2002–2008 рр. формат співробітництва України з МВФ відбувався на безкредитній основі, у рамках річної програми «попереджувальний стенд-бай», яка надавала теоретичну можливість отримання нових кредитів МВФ у сумі, еквівалентній 411,6 млн. СПЗ (30% квоти України), у випадку погіршення ситуації з платіжним балансом або валютними резервами країни.

2005–2008 рр. були позначені співробітництвом України з МВФ у сфері технічної допомоги з орієнтацією на безкредитні стосунки з МВФ, узгодження головних параметрів макроекономічної політики з тенденціями та прогнозами розвитку світової кон'юнктури, з динамікою і напрямками світових фінансових та інвестиційних потоків та поглиблення координації у сфері валютної політики.

У 2008–2013 рр. в умовах світової фінансової кризи Україна подала заявку на отримання нової програми співробітництва Stand by. 5 листопада 2008 р. Рада директорів МВФ ухвалила надання дворічної програми загальним обсягом у 802% від квоти України в МВФ, або 11 млрд. СПЗ (приблизно 16,4 млрд. дол. США). 3 млрд. СПЗ були в терміново зараховані до золотовалютних резервів Національного банку України.

Після приходу до влади в Україні нового уряду (2014 р.) МВФ ухвалив надання Україні нової позики Stand by обсягом 16,5 млрд. дол. США (10,976 млрд. СПЗ). У рамках цієї програми Україна отримала два транші обсягом 3 млрд. дол. США (2,058 млрд. СПЗ) та 1,3 млрд. дол. США (914,7 млн. СПЗ), але влітку 2014 р. макроекономічні показники, закладені в програму, було відкориговано через розгортання в Україні масштабної економічної кризи на тлі російської агресії на сході країни. На запит українського уряду в березні 2015 р. МВФ ухвалив заміну програми Stand by на нову чотирирічну програму «Механізм розширеного фінансування» (Extended Fund Facility) [3].

Як зазначається в офіційних документах України, співробітництво з міжнародними фінансовими інституціями повинне базуватись на стратегічних пріоритетах національного економічного і соціального розвитку. Вказані орієнтири визначають зміст співпраці України з МВФ і на початку 2015 р. конкретизуються у заходах, необхідних для подолання кризових явищ у грошово-кредитній сфері та макроекономічної стабілізації. Так, 27.02.2015 р. Кабінет Міністрів України затвердив проект Листа про наміри уряду і Національного банку України Міжнародному валютному фонду (МВФ) і проект Меморандуму про економічну та фінансову політику.

Місія МВФ, що працювала в Києві з 12 січня по 11 лютого 2015 р., досягла угоди з владою України про чотирирічну програму EFF обсягом SDR12,35 млрд. (близько 17,5 млрд. дол. США). Експерти Фонду підтримували тісний контакт із Національним банком України з метою надання допомоги в розробці заходів, спрямованих на подолання значних тимчасових дисбалансів попиту та пропозиції на валютному ринку України.

Нова програма EFF за запитом уряду та Національного банку України замінить існуючу дворічну програму stand by обсягом 16,67 млрд. дол. США і передбачає ширшу міжнародну фінансову підтримку [6]. Попередньою умовою схвалення програми радою директорів Фонду стало прийняття дворічного графіку підвищення енерготарифів для населення з одночасним збільшенням субсидій за рахунок підвищення рентних платежів із нафтогазовидобувних держкомпаній, які отримують право продавати свою продукцію за вищою ціною, внесення поправок до державного бюджету на 2015 р., пенсійне та банківське законодавство. Ці законопроекти Верховна Рада України ухвалила 3.03.2015 р. [4].

Нині в Україні склалися різні підходи до оцінки практичної діяльності МВФ та співробітництва з ним: від позитивної, прихильники якої кількісно переважають, до вимог припинити членство у Фонді. Позитивний підхід базується на врахуванні сучасних реалій фінансової глобалізації та на визнанні того факту, що без дотримання стандартних «правил гри», закріплених, зокрема, у Статуті МВФ, практично неможливо розвивати зовнішньоекономічну сферу країни,

реалізувати переваги участі в міжнародному поділі праці. Негативний підхід спирається переважно на критичну оцінку кредитної діяльності МВФ, пов'язану із жорсткою умовленістю надання державам-членам кредитів та позик, втручання в розробку та реалізацію національних економічних програм. Оптимально метою співпраці України з Фондом повинне бути ефективне використання в національних інтересах членства в МВФ, як і в інших міжнародних фінансових установах у цілому.

Висновки. Взаємодія національної банківської системи з МВФ та іншими міжнародними фінансовими організаціями є об'єктивно необхідною, що потребує відповідного теоретичного та нормативно-правового забезпечення, розробки НБУ та іншими державними інститутами комплексу заходів для приведення регуляторної банківської діяльності до світових стандартів. При цьому необхідно забезпечити її орієнтацію на підтримку дій, спрямованих на досягнення цілей економічної стабілізації, пріоритетів стратегічного та поточного економічного розвитку країни.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вашингтонский консенсус: пейзаж после битв / О. Ананьин, Р. Хаиткулов, Д. Шестаков // Мировая экономика и международные отношения. – 2010. – № 12. – С. 15–27 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.hse.ru/data/2011/02/14/1208909692/2010%20МЭМО.pdf>.
2. Луцишин З.О. Трансформація світової фінансової системи в умовах глобалізації / З.О. Луцишин. – К. : Друк, 2002.
3. Міжнародне співробітництво. МВФ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minfin.gov.ua/news/mizhnarodne-spivrobitnictvo/mvf>.
4. Співробітництво України з МВФ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2193:spivrobitnits-tvo-ukrajini-z-mvf&catid=8&Itemid=350.
5. Стаття Соглашения Международного валютного фонда [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_921.
6. Уряд схвалив проект Меморандуму з МВФ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://forbes.ua/news/1389586-uryad-shvaliv-proekt-memorandumu-z-mvf>.
7. Шнирков О.І. Міжнародний валютний фонд у системі світових фінансових організацій / О.І. Шнирков // Міжнародні відносини. – К. : Київський університет, 2001. – Вип. 21. – С. 32–39.